

Annica Törmä

De nordiska tolkarna kartlagda

I vilka situationer används tolkning mellan de nordiska språken? Vilka är uppdragsgivarna? Är tolkarna kvinnor eller män? Hur har tolkarna kommit in på tolkningsbanan? Vilka önskemål har de om fortbildning? Hur vill de förbättra sin arbetssituation?

Dessa frågor och många fler sökte fil.kand. Annica Törmä svar på genom att kartlägga de nordiska tolkarnas bakgrund och arbetssituation. Undersökningen gjordes på uppdrag av Nordiska språk- och informationscentret i Helsingfors och Institutionen för nordiska språk vid Vasa universitet. Författaren har bl.a. undervisat blivande tolkar och översättare.

Sammanlagt 270 nordiska tolkar i alla nordiska länder deltog i undersökningen som genomfördes 1992–1993. Tolkarnas namn och adresser samlades in med hjälp av tolkorganisationer, tolkutbildare och tolkfortbildare samt auktoriseringsmyndigheter. Av tolkarna i undersökningen bodde 165 i Sverige och 70 i Finland, medan Norge, Danmark och Island representerades av ett tiotal vardera.

I det frågeformulär som skickades ut gavs tolkarna bl.a. möjlighet att framföra önskemål om hur deras arbetssituation kunde förbättras. Överraskande många tolkar ansåg att deras arbete försvåras av att tolkanvändarna inte alltid vet vad tolkning är och hur man använder tolk. Därför är det säkert också här på sin plats med en kort presentation av hur tolken arbetar. Utförligare information och bra tips om tolkanvändning finns i broschyrerna *Tolkning på konferenser* och *Att anlita tolk*, som kan beställas från Nordiska språk- och informationscentret i Helsingfors.

Simultan- och konsekutivtolkning

Tolkning sker antingen simultant eller konsekutivt. *Simultantolkning* innebär att talaren och tolken talar samtidigt och publiken hör tolkningen via hörlurar. Här behövs alltså en tolkningsanläggning och för det mesta också en tekniker som ser till att tekniken fungerar. Tolkarna arbetar parvis och den av tolkarna som inte står i tur att tolka följer med och hjälper sin kollega genom att t.ex. skriva upp siffror och namn som ofta är svåra

att uppfatta. Simultantolkning används ofta på internationella konferenser och i någon mån även i domstolar.

Med *konsekutivtolkning* avses att talaren och tolken talar turvis. Talarens repliker eller inlägg tolkas genast efter att talaren slutat. Tolken gör ofta anteckningar medan han lyssnar. Han kan också be om preciseringar och fråga om sådant som blivit oklart. Denna typ av tolkning används ofta i diskussioner och förhandlingar eller när en simultantolkningsanläggning av någon anledning inte finns tillgänglig (t.ex. middagstal). En vanlig situation där man tolkar konsekutivt är i kontakterna mellan en privatperson och en myndighet, dvs. på sjukhus, hos polisen, vid domstolar osv. Detta kallas *kontakttolkning*.

Varken simultan- eller konsekutivtolken har möjlighet att specialisera sig på bara ett visst ämne utan får lov att tolka i många olika situationer. På ett seminarium diskuteras kanske ögonsjukdomar och synskador, på ett annat dryftas miljöfrågor eller livsmedellexport. En kontakttolk kan i värsta fall under samma dag tolka på en läkarmottagning, hos skattemyndigheten och i rätten. Det är klart att tolken inte kan vara expert på alla områden och han måste därför lägga ned mycket tid på att förbereda sig för uppgiften. Kontakttolken bör få så detaljerade uppgifter som möjligt om den situation som han skall tolka i. Detsamma gäller konferenstolken vars arbete underlättas avsevärt om uppdragsgivaren ser till att tolken i god tid får konferensprogram, bakgrundsinformation om arrangören, färdigt skrivna inlägg och föredrag, kopior på stordior

som skall visas osv. För talaren är det bra att veta att han inte strikt behöver hålla sig till sitt manuskript utan kan tala fritt och att tolken tolkar det han säger. Det finns också etiska regler som en tolk bör följa. I dessa regler sägs bl.a. att tolken har tystnadsplikt och inte får utnyttja det han hört under en tolkning för egen vinning.

Tolkning i nordiska sammanhang

Med begreppet *nordisk tolkning* avses oftast tolkning mellan finska eller isländska och ett eller flera av de övriga nordiska språken. I det nordiska samarbetet förekommer tolkning mellan svenska, danska och norska mycket sällan, eftersom svenskar, finlandssvenskar, normmän och danskar försätts förstå varandra.

Det är inte enbart i det officiella nordiska samarbetet och under statsbesök som tolkning förekommer. De flesta tolkar anlitas vanligen för olika seminarier, konferenser, förhandlingar och sammanträden. Dessa arrangeras av näringslivet, fackliga organisationer och andra organisationer samt föreningar. Många av tolkarna tolkar också mellan en privatperson och en myndighet. Den största uppdragsgivaren för de nordiska tolkarna är enligt undersökningen den offentliga sektorn.

Utmärkande för den nordiska tolkningen är att tolken tolkar både till och från sitt modersmål (medan tolkarna inom EU däremot oftast tolkar enbart till sitt modersmål). På nordiska konferenser är det vanligt att samma tolk arbetar t.ex. från svenska, danska och norska till finska och från finska till ett av dessa tre språk.

Hur blir man nordisk tolk?

Utbildningen av tolkar som arbetar med språken i Norden har arrangerats på olika sätt i de olika länderna på grund av att behoven är olika. Den finländska tolkutbildningen är integrerad i en magisterexamen på universiteten. Studiehelteter i tolkning som omfattar finska och de nordiska språken finns vid Vasa universitet och Helsingfors universitets enhet för översättarutbildning i Kouvolaa. I Sverige ansvarar Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet för den tolkutbildning som arrangeras på högskolenivå, på folkhögskolor och inom studieförbund. Normmännen utbildar tolkar med språkkombinationen norska och finska vid bl.a. Oslo universitet och Finn-

mark distriktshøgskole i Alta. I Danmark finns ingen särskild utbildning för nordiska tolkar och på Island finns än så länge ingen tolkutbildning över huvud taget.

Många av tolkarna som svarat på enkäten har gått någon av dessa utbildningar och sedan fortbildat sig på kurser arrangerade av bl.a. Nordiska språk- och informationscentret i Helsingfors, tolkförmedlingskontor eller tolkorganisationer. Andra tolkar har endast deltagit i kortare kurser och främst lärt sig tolka genom praktisk erfarenhet.

Tolkar i Norden

Hur ser den typiska nordiska tolken ut? Enligt undersökningen är den nordiska tolken en 47-årig kvinna som har finska som modersmål, är bosatt i Sverige och tolkar mellan finska och svenska. Hon har dessutom tolkningen som bisyssla.

Den nordiska tolkkåren är alltså kvinnodominerad, endast på Island finns det fler manliga än kvinnliga tolkar. Intressant är också att 90 % av alla inom yrkeskåren är födda i Finland och att de flesta tolkar har finska som modersmål. Det finns också fler tolkar som är födda på Island än i de tre övriga nordiska länderna. Det här hänger naturligtvis samman med att en nordisk tolk alltid har finska eller isländska i sin språkkombination.

Trots att de flesta tolkar är födda i Finland bor 60 % av dem i Sverige i dag. Tolkkåren i Sverige består till största delen av personer som har flyttat från Finland och arbetar som kontakttolkar mellan svenska myndigheter och finska invandrare. Detta är samtidigt en förklaring till att över hälften av dem som deltagit i undersökningen tolkar enbart mellan finska och svenska.

Också i Norge finns många kontakttolkar. De nordiska invandrarna i Finland, Danmark och på Island är färre och därför är kontakttolkarna inte så många i de här länderna. Tolkarna i Finland och Danmark arbetar i stället mest som simultantolkar på konferenser och seminarier. De isländska tolkarna fungerar i sin tur oftast som tolkar vid rättegångar eller vid sammanträden och förhandlingar.

De tolkar som ofta arbetar på konferenser tolkar i allmänhet från alla de tre stora nordiska språken till finska. En annan detalj som är intressant, inte minst med tanke på eventuella EU-engagemang, är att en fjärdedel av alla tolkar har något utomnordiskt språk i sin språkkombination.

Fortbildning önskas!

Av undersökningen framgår att en stor del av tolkarna har få uppdrag, vilket innebär att det kan vara svårt att upprätthålla kunskaperna och tolkningsfärdigheten. När tolken får ett uppdrag förväntas han ändå utföra sitt arbete professionellt. Därför efterlyser många tolkar fortbildningskurser som innehåller t.ex. fackterminologi, realia, röstvård, tolkningsteori och tolkningsetik samt praktiska övningar. Andra önskemål som framförs är bättre marknadsföring av tjänster, flera ordlistor och termlistor, stipendier för fortbildning, en samnordisk tidskrift och en nordisk organisation.

EU som arbetsgivare

Bland översättare och tolkar har man redan länge diskuterat de utmaningar och möjligheter EU-medlemskapet innebär. Ett hundratal finländska översättare och tolkar kommer antagligen att be-

hövas i Bryssel. Ansökningar har skickats in, tolkar och översättare har testats och en del har redan åkt i väg till Bryssel för att jobba eller utbildas. Det här är glädjande, i synnerhet för de tolkar som har drömt om att få tolka på heltid.

EU-medlemskapet medför också nya fortbildningsbehov. Det är inte självklart att en tolk som tolkar t.ex. från danska till franska klarar av att tolka även från svenska och norska utan att ha fått fortbildning i dessa språk. Likaså skulle antagligen många nordiska tolkar ha intresse av fortbildning i något av de stora europeiska språken. Tolkarna i EU skall helst klara av att arbeta med minst tre språk och det har många av våra nordiska tolkar redan erfarenhet av.

Rapporten *Tolkning mellan språken i Norden. En kartläggning av de nordiska tolkarnas bakgrund och arbetsituation* kan beställas från Nordiska språk- och informationscentret, Hagnäsgatan 2, 00530 Helsingfors. Tfn 90-77 47 70 44.